

ДОГОВІР ПОСТАЧАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНІ ЯК РІЗНОВИД ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ ТА ІНШИМИ РЕСУРСАМИ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ

NATURAL GAS SUPPLY CONTRACT IN UKRAINE AS A KIND OF ENERGY AND OTHER RESOURCES SUPPLY CONTRACT THROUGH THE CONNECTED NETWORK

Слободенюк В.А., адвокат,
помічник корпоративного секретаря
Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»,
аспірант кафедри цивільного права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ринок енергетичними ресурсами є ресурсною складовою функціонування України. Відповідна взаємодія побудована на договірному регулюванні з певними характерними особливостями, притаманними правовому полю ринку енергетики в Україні.

Актуальність теми зумовлена доволі широким визначенням на рівні цивільного законодавства договорів на постачання енергетичними ресурсами та проблеми у співвідношенні зазначеного типу договорів із типовим договором постачання природного газу.

Зокрема, у статті визначено основні особливості договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, предмет та сторони такого договору та окреслено нормативно-правову та доктринальну базу, предметом якої є дослідження зазначеного типу договорів. Визначено, що нормативно-правова база, яка регулює порядок постачання енергетичних ресурсів здійснюється на підставі Законів України «Про ринок електричної енергії», «Про енергетичну ефективність», «Про ринок природного газу» та інших нормативно-правових актів.

В умовах сьогодення надано правову експертизу щодо місця такого типу договорів в енергетичному середовищі, зокрема досліджено суб'єктний та об'єктний склад та практичну складову їх застосування, основні особливості.

Також у статті здійснено юридичний аналіз основних особливостей договору постачання природного газу як різновиду договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.

На рівні законодавства України передбачено ряд договорів, що містять положення, які регулюють постачання природного газу в Україні, а саме – договір купівлі-продажу, договір постачання, договір транспортування, надання послуг, типовий договір та договір приєднання.

Ключові слова: постачання, природний газ, договір, законодавство, цивільно-правове регулювання, енергетичні ресурси, приєднана мережа.

The market of energy resources is a resource component of the functioning of Ukraine. The relevant interaction is based on contractual regulation with certain characteristic features inherent in the legal field of the energy market in Ukraine.

The relevance of the topic is due to the rather broad definition of contracts for the supply of energy resources at the level of civil legislation and the problems in the ratio of this type of contracts with a model contract for the supply of natural gas.

In particular, the article defines the main features of the contract for the supply of energy and other resources through the connected network, the subject, and parties to such a contract and outlines the legal and doctrinal framework, the subject of which is the study of this type of contracts. It is determined that the regulatory framework regulating the supply of energy resources is carried out based on the Laws of Ukraine "On the Electricity Market," "On Energy Efficiency," "On the Natural Gas Market" and other regulatory legal acts.

Nowadays legal expertise was provided on the place of this type of contracts in the energy environment the subject and object composition and the practical component of their application were studied.

The article also provides a legal analysis of the main features of the contract for the supply of natural gas as a kind of contract for the supply of energy and other resources through the connected network.

At the Ukrainian legislation, several agreements are provided that contain provisions that regulate the supply of natural gas in Ukraine, namely, a purchase and sale agreement, a supply agreement, a transportation agreement, the provision of services, a model agreement, and an accession agreement.

Key words: supply, natural gas, contract, legislation, civil law regulation, energy resources, connected network.

В умовах українських реалій складно уявити людину, яка не споживає енергетичні ресурси, такі як електрична енергія, природний газ тощо. Фактично на сьогодні кожен аспект нашого життя пов'язаний із задоволенням особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, в тому числі із використанням енергетичних носіїв задля тепла в домівках, приготування їжі та задоволення інших потреб.

Така важливість енергетичних ресурсів та необхідність їх використання створює необхідність більш ґрунтовного аналізу окремих норм цивільного законодавства щодо правової природи відносин, що виникають при укладенні договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.

Щодо доктринального аналізу правової природи договору постачання енергетичними та іншими ресурсами слід звернути на проблематику віднесення такого типу договору до стандартного договору поставки та купівлі-продажу. Так, досить спірним залишається його самостій-

ність, як окремого договору в системі цивільно-правових договорів через схожість за своїми ознаками з вище зазначеними договорами. У вітчизняній правовій літературі договори постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу практично не розглядалися, лише в працях окремих вчених окреслено загальні риси цього договору, таких як В.О. Криворучко, І.С. Лукасевич-Крутник, П.Д. Гуйвана, С.С. Немченка, В.В. Луць.

Щодо цивільного законодавства, то згідно норм статті 714 Цивільного кодексу України «за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання. До договору постачання енергетичними та іншими

ресурсами через приєднану мережу застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин сторін» [1].

Фактично дана преамбула визначає, що договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу хоч і визначено окремим договором у зв'язку зі специфічністю сторін такого договору, його предмету, а головне самого об'єкта, що підлягає передачі, проте до нього застосовуються положення договорів щодо передачі майна у власність.

Так, Лукасевич-Крутник І.С. зазначає у своїй статті, що віднесення договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу до групи договорів про передачу майна у власність, зокрема договору купівлі-продажу, зумовлено тим, що за цим договором від однієї сторони до іншої передається у власність товар [2, с. 794].

Тут слід зазначити схожу позицію В.В. Луця, який під предметом договору постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу розумів електричну енергію у вигляді електричного струму та теплову енергію у вигляді пари або гарячої (перегрітої) води, які є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу [3, с. 287].

При цьому інший вчений, В.О. Криворучко, надає енергетичним ресурсам ряд родових ознак та визначає їх як ресурси, що передаються за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу та володіють спільними властивостями, зокрема: «відсутність тілесності (неможливо візуально виявити їх як річ); практичний збіг моменту виробництва і споживання енергії в часі і за кількістю (з урахуванням втрат); неможливість накопичити на складі в значних обсягах для подальшого споживання; особливий спосіб передачі (енергію споживачеві можна надати тільки по електромережах і теплотрасах); неможливість повернути спожиту енергію; обмеженість застосування принципу володіння, розпорядження по відношенню до енергії» [4, с. 67].

Так, розглянемо на прикладі природного газу, згідно статті 1 Закону України «Про ринок природного газу» де зазначено, що «природний газ, нафтовий (попутний) газ, газ (метан) вугільних родовищ та газ сланцевих товщ, газ колекторів щільних порід, газ центрально-басейнового типу (далі – природний газ) – суміш вуглеводнів та неуглеводневих компонентів, що перебуває у газоподібному стані за стандартних умов (тиск – 760 міліметрів ртутного стовпчика і температура – 20 градусів за Цельсієм) і є товарною продукцією» [5].

Відтак, навіть попри специфічну особливість об'єктів, що передаються згідно договору постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу, вони в більшій мірі на рівні законодавства та наукової доктрини розцінюються як «товар». З огляду на це, вбачається дійсно логічним застосування до даного типу договорів положень інших цивільно-правових договорів, предметом яких є передача майна у власність. Разом з тим, не варто забувати і про специфічні особливості такого типу договору.

Так, окрім предмета, важливу особливість, яка відрізняє досліджуваний договір від інших різновидів є те, що електрична чи теплова енергія, природний газ або інші ресурси надаються споживачеві у специфічний спосіб – через приєднану мережу. Так, Законом України «Про ринок природного газу» визначено, зокрема, «газову мережу внутрішнього газопостачання», «газову мережу зовнішнього газопостачання» та «переміщення внутрішньо-промисловими трубопроводами (приєднаними мережами)» [5]. Іншими нормативно-правовими актами відповідно надано визначення електричної мережі, теплової мережі і т.д.

Як зазначає В.В. Луць, «якщо електроенергія подається в акумуляторах, а газ – у балонах, то вони є предме-

том договору купівлі-продажу або поставки. Особливістю ж договорів енергопостачання є те, що енергія, газ або інші ресурси подаються споживачеві через мережу, приєднану до постачальної організації, внаслідок чого забезпечується безперерйне постачання. ...За моделлю цього договору будуються відносини не тільки з постачання енергоносіїв, а й забезпечення споживачів нафтопродуктами, водою та іншими ресурсами через систему трубопроводів, до яких приєднані споживачі» [3, с. 287–288].

Також договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу притаманний специфічний суб'єктний склад – постачальник, що отримує ліцензію у встановленому законодавством порядку та споживач (побутовий/непобутовий), до якого теж висувається ряд вимог, особливий предмет та істотні умови договору, встановлені Регулятором. Так, споживач (побутовий/непобутовий), якому постачається природний газ повинен відповідати критеріям, встановленими Правилами постачання природного газу, в тому числі, бути включеним до спеціального реєстру споживачів та не мати непогашеної заборгованості. При цьому, необхідно зауважити, що законодавець розрізняє побутового та непобутового споживача та відповідно встановлює ряд специфічних вимог до кожного та підстави виникнення правовідносин між постачальником і таким споживачем.

Враховуючи специфічний суб'єктний склад законодавець статтею 714 Цивільного кодексу України покладає на сторони додаткові права та обов'язки, які також відрізняють зазначений тип зобов'язання від договору купівлі-продажу чи поставки, зокрема, дотримання передбаченого договором режиму використання енергетичних ресурсів, а також забезпечення безпечної експлуатації енергетичного та іншого обладнання.

Так, проведемо паралель з постачанням природного газу та законодавством, яке окрім обов'язку дотримання правил експлуатації закріплює за споживачами і ряд прав. Згідно зі статтею 14 Закону України «Про ринок природного газу» усім споживачам гарантується право вибору постачальника. Діючий постачальник не має права встановлювати умови для припинення договору постачання, які обмежують право споживача на зміну постачальника [5].

При цьому, перелік прав споживачів не є чітко обумовленим на рівні законодавства та може бути розширений на рівні договірних відносин між сторонами. Серед основних прав, закріплених на рівні закону слід виділити право на отримання природного газу в обсягах, визначених договором постачання природного газу, за умови дотримання його умов, на одночасне отримання природного газу від декількох постачальників на одну точку комерційного обліку, який присвоєно окремий ЕІС-код, на безкоштовне отримання інформації щодо цін постачальника на природний газ та порядку оплати, на припинення (обмеження) відбору природного газу для власних потреб з дотриманням вимог чинного законодавства, за умови повідомлення всіх суб'єктів ринку природного газу, з якими укладено відповідні договори та інші права, передбачені цими Правилами та чинним законодавством [6].

З огляду на це, можна стверджувати, що хоч до договору постачання енергетичними та іншими ресурсами і можна застосовувати цивільно-правове регулювання договорів купівлі-продажу, поставки, цей договір має ряд особливостей, які притаманні йому саме як окремому зобов'язанню.

Окремо слід проаналізувати співвідношення договору постачання природного газу та договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.

Сучасні науковці, зокрема Топоркова М.М., визначає договір газопостачання як регулятор відносин постачання побутовому споживачу природного газу, а враховуючи те, що газ є енергією, як і електрика та тепло, стає можливим використання положень статті 714 Цивільного кодексу

України щодо постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу, однак в такому випадку необхідним є законодавче закріплення його особливостей, а договір газопостачання можна віднести до підвиду договору енергопостачання через приєднану мережу [7, с. 80].

Так, постачання природного газу здійснюється відповідно до договору, за яким постачальник зобов'язується поставити споживачеві природний газ належної якості та кількості у порядку, передбаченому договором, а споживач зобов'язується оплатити вартість прийнятого природного газу в розмірі, строки та порядку, передбачених договором. Якість та інші фізико-хімічні характеристики природного газу визначаються згідно із встановленими стандартами та нормативно-правовими актами (ч. 1 ст. 12 Закону «Про ринок природного газу») [5].

Попри затвердження форми типового договору щодо постачання природного газу, законодавець у Правилах

постачання природного газу визначає істотні умови, які повинен містити такий договір, що свідчить про відсутність свободи договору між сторонами та можливості споживача впливати на умови такого договору, а також, що за своєю суттю відповідний договір має ознаки договору приєднання. Відповідно до ст. 634 Цивільного кодексу України договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому [1].

Враховуючи вище зазначене, вбачається, що договір постачання природного газу є різновидом договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу за об'єктом, однак при цьому має ряд ознак, які притаманні і іншим договорам, а також виключно йому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. No 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.06.2024).
2. Лукасевич-Крутник І.С. Особливості договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Аналітично-порівняльне правознавство. No 2 (2024). Ужгород, Ужгородський національний університет 2024 (с. 792–796).
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2-х т. 3-є вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2008. Т. II. 1088 с.
4. Криворучко В.О. Цивільно-правове регулювання договорів енергопостачання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2017. 217 с.
5. Про ринок природного газу: Закон України від 9 квітня 2015 року No 329-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text> (дата звернення: 24.06.2024).
6. Правила постачання природного газу: Постанова Кабінету Міністрів України №2496 від 30 вересня 2015 року. Офіційний сайт НКРЕКП. URL: <https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-pravil-postachannya-prirodnogo-gazu> (дата звернення: 24.06.2024).
7. Топоркова М.М. Особливості системи законодавства щодо регулювання відносин з постачання природного газу побутовому споживачу. ISSN 2226-3047 *Вісник* Маріупольського державного університету університету серія: Право, 2015, вип. 9–10.